

УДК 811.111'42'367.4

ВІЛЬНІ АТРИБУТИВНІ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ ЯК РЕГУЛЯТИВНІ НАСТАНОВИ (на матеріалі британського газетного дискурсу)

Т. Г. Лукьянова, канд. філол. наук (Харків)

У даній статті розглядаються дескриптивно орієнтовані індивідуально-психологічні атрибутивні словосполучення, референтами яких є особи чоловічої або жіночої статі. У роботі виділяються семантичні, ідеографічні й когнітивні характеристики вільних атрибутивних словосполучень, що надають їм стереотипотвірного потенціалу й обумовлюють їх регулятивну функцію. У результаті порівняльного аналізу досліджуваних одиниць встановлено, що поняттєво-ціннісний зміст дескриптивно орієнтованих словосполучень чоловічої та жіночої референції гендерно невизначеного суб'єкта дискурсу відзеркалює як традиційні, так і альтернативні уявлення про бажані гендерні ролі.

Ключові слова: атрибутивне словосполучення, індивідуально-психологічна номінація, гендерний стереотип, гендерна роль, регулятивна функція.

Т. Г. Лукьянова. Свободные атрибутивные словосочетания как регулятивные установки (на материале британского газетного дискурса). В данной статье рассматриваются дескриптивно ориентированные индивидуально-психологические атрибутивные словосочетания, референтами которых выступают лица мужского или женского пола. В работе выделяются семантические, идеографические и когнитивные характеристики свободных атрибутивных словосочетаний, наделяющие их потенциалом стереотипа и обуславливающие их регулятивную функцию. В результате сравнительного анализа исследуемых единиц установлено, что понятийно-ценностное содержание дескриптивно ориентированных словосочетаний мужской и женской референции гендерно неустановленного субъекта дискурса отображает как традиционные, так и альтернативные представления про желаемые гендерные роли.

Ключевые слова: атрибутивное словосочетание, индивидуально-психологическая номинация, гендерный стереотип, гендерная роль, регулятивная функция.

T. H. Lukyanova. Free attributive phrases as regulatory settings (based on the contemporary British newspaper discourse). This article presents research of descriptive individual and psychological attributive phrases, referents of which are represented by the persons of masculine or feminine sex. The paper reveals semantic, ideographic and cognitive characteristics of gender marked free attributive phrases which supply them with stereotypical potential and regulative function. Comparative analysis of the units under research establishes that conceptual and evaluative matter of the descriptive phrases of male and female reference discourse subject of which is unknown reflects both traditional and alternative concept of the desired gender roles.

Key words: attributive phrase, individual and psychological naming unit, gender stereotype, gender role, regulative function.

Дослідження у сфері гендерної лінгвістики визначаються актуальною антропоцентричною спрямованістю, що уможливорює всебічний аналіз гендерних концептів.

Мета роботи полягає в аналізі сполучуваності атрибутів гендерно маркованих номінацій, що позначають індивідуально-психологічні особливості референтів.

Об'єкт аналізу становлять дескриптивно орієнтовані вільні атрибутивні словосполучення чоловічої та жіночої референції з індивідуально-психологічною стрижневою номінацією, що відображають гендерні відносини у сучасному британському дискурсі.

Предметом вивчення є семантичні, ідеографічні й лінгвокогнітивні характеристики цих словосполучень.

Матеріалом дослідження обрано британський газетний дискурс, який виконує функцію регуляції соціальної поведінки і, який ми тлумачимо як інституціональну мовленнєво-розумову діяльність, реалізовану в друкованих текстах ЗМІ [7, с. 15].

Для газетного дискурсу кінця ХХ – початку ХХІ століття з його спрямованістю на авторизацію, тобто на поєднання в тексті функцій того, хто продукує висловлювання, і того, чия позиція при цьому висловлюється, особливо актуальною стала розробка проблеми категорії точки зору в тексті, яка “може бути розглянута як складовий елемент категорії образу автора” [6, с. 17; 9, с. 256]. Адресат має справу безпосередньо не з образом автора, а з образом оповідача. Оповідач не є тотожним автору і постає як уявна фігура. Оповідачем є той, хто безпосередньо стоїть за текстом (або його частиною) й є модельованим текстом суб'єктом мовлення [3, с. 182].

Ми погоджуємося з В. М. Березіним, який вважає, що адресант газетного дискурсу – це “індивід, детермінований соціальними умовами, оскільки будь-яка діяльність людини <...> поєднує індивідуальне і суспільне. Авторська творчість у журналістиці має колективно-індивідуальний характер, тому що індивідуальність особистості журналіста в комунікативному процесі і його результатах несе на собі відбиток макрогрупи соціуму (соціальної, національної, політичної спільноти людей), і мінігрупи (професійного колективу). Взаємодія індивідуального та суспільного впливає на комунікативну діяльність суб'єкта дискурсу. Звідси впливає проблема суб'єктивності й об'єктивності у відображенні фактів і подій реальної дійсності, характерів людей, оцінки ситуацій і стану речей, показу тенденцій соціально-політичного розвитку” [1, с. 54]. Адресантом газетного дискурсу є індивід, що висловлює авторську точку зору, яка детермінована соціальними умовами; тому авторська творчість має колективно-індивідуальний характер.

Відтак, у соціальному плані продуцент дискурсу є не просто представником певного лінгвокультурного соціуму, а виразником певних ідеологічних позицій.

Газетний дискурс відображає культурні й соціально обумовлені уявлення соціуму про гендерні ролі, встановлює межі, умови, форми поведінки, характер відносин, мету і способи її досягнення, тобто виконує функцію регуляції соціальної поведінки [8, с. 40; 10, с. 41-54].

Він пов'язаний, з одного боку, з відображенням, а з другого, – формуванням стереотипів масової свідомості шляхом нав'язування аудиторії певних смаків, життєвих пріоритетів, моделей поведінки, у тому числі й мовленнєвої. Так, наголошують, що лексичні засоби, які використовує індивід при породженні та інтерпретації дискурсу, проливають світло на світогляд людини, а отже, на "стереотипи національних характерів" [5, с. 185], внутрішній світ людини, знання та уявлення, які складають мовну картину світу. На думку французького філософа Г. Дебора, газетний дискурс формує стереотипи масової свідомості, штампує погляди й смаки з настановою на псевдо-реальність, на відновлення примітивної одномірної картини дійсності, закріплює у свідомості індивіда прийняті та розповсюджені погляди, стандартизує їх й доводить до рівня забобонів [2, с. 122, 128-129, 131].

Важливе місце серед стереотипів займають гендерні стереотипи. Масова свідомість буде в своїй уяві образи чоловіків та жінок спираючись на стереотипи, які склалися століттями. Ці стереотипи розповсюджуються на всіх представників тієї чи іншої статі, незалежно від їх індивідуальних особливостей та віку і стосуються як особистісних рис чоловіків та жінок, так і особливостей їх поведінки [4, с. 54].

Загалом, британський газетний дискурс відображає такі “усталені риси чоловіків, як доміантність, незалежність, агресивність, активність, сміливість, брак емоційності, грубість, прогресивність, мудрість; жінок – залежність, слабкість, боязкість, емоційність, лагідність, чутливість, мрійливість, забобонність” [4, с. 55].

Нав'язувані соціумом стереотипи обмежують і стримують розвиток чоловіків і жінок. Вони є джерелом психічної напруги, і є шкідливими, тому що індивіди, які їх не приймають, зазнають суспільного осуду, а ті, хто намагаються відповідати стереотипним уявленням, нормам чи еталонам, мають докладати надмірних зусиль [4, с. 59].

До складу гендерно маркованого вільного атрибутивного словосполучення входить стрижневий компонент (переважно іменник), денотатом якого є особа чоловічої або жіночої статі, та один чи кілька атрибутів-параметризаторів, які приписують денотату певну характеристику. Атрибут-параметризатор виражений прикметником, діеприкметником, присвійним займенником або іменником у загальному чи присвійному відмінках. Номінації-складники словосполучень зберігають власні значення. Гендерно марковане вільне атрибутивне словосполучення містить стрижневий компонент, денотатом якого є особа жіночої або чоловічої статі, та один чи кілька параметризаторів, які приписують цьому денотату певну

ознаку. Параметризатор відбиває сукупність стереотипізованих соціокультурних смислів, пов'язаних з гендерною ідентифікацією індивіда у британській лінгвокультурі [7, с. 39, 40, 166].

Індивідуально-психологічні атрибутивні словосполучення фіксують відповідність / невідповідність референта поведінковим нормам: *arrogant bastard, messy slut, old bitch, ageing lothario* тощо й є об'єктом *етичної оцінки* в термінах “допустимо” :: “недопустимо”. У денотаті поведінкові параметри перетинаються з параметрами властивостей характеру, оскільки саме у таких властивостях закладена схильність/несхильність до того чи іншого типу поведінки [8, с. 132].

У складі словосполучень з індивідуально-психологічною стрижневою номінацією найбільш частотними є поведінкові атрибути **етичної оцінки** (32 дискурсивні реалізації), що переважно негативно характеризують поведінку референта-чоловіка, який порушує моральні та суперморальні норми суспільства. Позитивній оцінці (4 дискурсивні реалізації) підлягають такі якості референта-чоловіка, як сміливість: *adventurous* (1), *bold* (1); відповідальність: *dependable* (1), *plausible* (1). Негативно оцінюються такі властивості референта (28 одиниць), як жорстокість: *ruthless* (3), *violent* (2), *fierce* (2), *cold-blooded* (1), *murderous* (1); підступність: *wily* (3), *cunning* (1); нерішучість: *indecisive* (2), *cautious* (1); пихатість: *showy* (1), *ostentatious* (1); злість: *mad* (1), *angry* (1); жадібність: *greedy* (2); хтивість: *rampant* (1); агресивність: *aggressive* (1); ханжество: *righteous* (1); безпринципність: *unprincipled* (1); нерозсудливість: *swashbuckling* (1); недалекоглядність: *short-sighted* (1). Наприклад:

(1) *In other words, just the sort of place you would expect to be ruled by a **greedy, ostentatious dictator*** (Economist, July 10th, 1999. – P. 48).

(2) *But when this big, balding man starts gesticulating wildly to make a point, one minute an **aggressive tyrant**, the next a little boy you wonder if his efforts to tone himself down can possibly last* (Economist, April 3rd, 1999. – P. 62).

Атрибути **телеологічної оцінки** (13) репрезентовані номінаціями, що відображають **інтелектуальний** потенціал референта-чоловіка (7) – позитивно-оцінними, що позначають інтелект: *intelligent* (1), *shrewd* (1), *quick-witted* (1); талановитість: *talented* (1), *coming* (1), *able* (1), та негативно-оцінними, що відбивають дефіцит інтелекту: *naïve* (1). Наприклад, параметризатор *naïve* у (3) фіксує невідповідність референта-чоловіка еталону маскулінності за інтелектуальним потенціалом:

(3) *He is both a **cunning and naïve dictator*** (Economist, June 5th, 1999. – P. 38).

Рідше трапляються атрибути, що відображають **соціально-телеологічні** можливості референта (6 дискурсивних реалізацій). Вони подані позитивно-оцінними

параметризаторами, що позначають успіх – *prominent* (2), *well-known* (2), *successful* (1) та негативно-оцінним – *notorious* (1), що підкреслює лиху славу референта.

Отже, результати аналізу дозволяють зробити висновок про те, що суб'єкт дискурсу негативно оцінює невідповідність чоловіка як загальнолюдським (пихатість, жадібність, хтивість, ханжество, безпринципність), так і суто маскуліним нормам поведінки (нерішучість). Крім традиційних еталонів, підґрунтям оцінки слугують й альтернативні, що проявляється у несхваленні такої традиційно еталонної маскуліної якості, як агресивність.

Чисельність досліджуваної групи атрибутивних словосполучень із референтом жіночої статі є низькою. У складі словосполучень суб'єкт дискурсу однаково часто використовує позитивні та негативні поведінкові атрибути **етичної оцінки** (27 дискурсивних реалізацій). Позитивній оцінці (13 дискурсивних реалізацій) підлягають такі якості референта, як здоровий спосіб життя: *sport-loving* (1), *nonsmoking* (1), *non-drinking* (1); щирість: *honest* (2), *outspoken* (1); зухвалість: *sassy* (1), *unblushing* (1); життєрадісність: *fun-loving* (2); природність: *artless* (1); консерватизм: *conservative* (1); реалізм: *disillusioned* (1). Негативно оцінюються такі властивості характеру (14 дискурсивних реалізацій), як агресивність: *militant* (2), *radical* (1), *vociferous* (1); надмірна турботливість: *nurturing* (2), *wifely* (1); непоступливість: *difficult* (2), *chronic* (1) схильність до містицизму: *mysterical* (1), *haunted* (1); нав'язливість: *importunate* (1), *haunting* (1).

Природність та зухвалість жінки викликають позитивні емоції суб'єкта оцінки-чоловіка, що відображається атрибутами етичної оцінки *artless* (природна), *unblushing* (зухвала):

(4) *Despite any highbrow polish, he nonetheless has a taste for raw, unmade women – **artless, unblushing types** who provide a sense of real grounding* (Sunday Times Style, June 6th, 2004. – P. 17).

Здоровий спосіб життя референта-жінки, хоч і не викликає захоплення суб'єкта дискурсу, оскільки звужує коло її спілкування до групи “однодумців”, але, в цілому, заслуговує на позитивну оцінку:

(5) *Nevertheless, as a **nonsmoking, non-drinking vegetarian**, she fits in pretty well in California* (Sunday Times Culture, April 6th, 2003. – P. 9).

Словосполучення *wifely, nurturing types* негативно характеризує референта-жінку, турботливість якої з плином часу починає надокучати. Суб'єкт дискурсу вважає, що тип “жінки-квочки” є примітивним та нецікавим:

(6) *Sooner or later, **wifely, nurturing types** start to seem, well, a bit boring* (Sunday Times Style, January 25th, 2004. – P. 28).

Нав'язливість та таємничість референта жіночої статі викликає нерозуміння оточуючих, тож, словосполучення *haunting and haunted mystical figure* набуває негативних конотацій:

(7) *Oz's mother is a **haunting and haunted mystical figure*** (Financial Times Weekend, September 11th-12th, 2004. – W. 4).

Суб'єкт негативно ставиться до агресивної та непоступливої поведінки референта жіночої статі на підставі її повної невідповідності таким еталонним параметрам, як лагідність та поступливість. Тож, словосполучення *militant feminist* та *chronic snob* мають негативний оцінний знак:

(8) *Mr. Rutelli's wife, Barbara Palombelli, a journalist and **militant feminist**, was dismayed to find that her new husband left his discarded washing on the floor* (Economist, April 28th, 2001. – P. 102).

(9) *Janet would have burnt her own family alive to be part of theirs. In best self-made tradition she is a **chronic snob*** (Sunday Times Culture, May 9th, 2004. – P. 45).

Таким чином, розглянуті індивідуально-психологічні словосполучення жіночої референції містять атрибути етичної оцінки, що негативно кваліфікують референта-жінку як примітивну, надокучливу хатню господарку, схильну до містицизму особу або ж войовничу феміністку – образи жінки, що найбільше відштовхують представників протилежної статі. На позитивну оцінку заслуговують такі властивості референта жіночої статі, як природність, життєрадісність, зухвалість, щирість, реалістичні та консервативні погляди – якості, притаманні впевненій, практичній, зрілій людині.

Порівняння змісту індивідуально-психологічних словосполучень жіночої та чоловічої референції свідчить про несхвалення суб'єктом британського газетного дискурсу агресивної поведінки не лише жінки, а й чоловіка.

У п е р с п е к т и в і плануємо дослідити аксіологічні параметри гендерно маркованих вільних атрибутивних словосполучень у різних інституціональних типах англomовного дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Березин В. М. Массовая коммуникация: сущность, каналы, действия / В. М. Березин. – М. : РИП-холдинг, 2003. – 174 с.
2. Дебор Г. Общество спектакля / Г. Дебор. – СПб. : Логос, 2000. – 134 с.
3. Долинин К. А. Интерпретация текста / К. А. Долинин. – М. : Просвещение, 1985. – 288 с.
4. Ильин Е. П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2006. – 544 с.
5. Кобозева И. М. Лингвистическая семантика : [учебник] / И. М. Кобозева. – М. : Эдиториал УРСС, 2000. – 352 с.
6. Коньков В. И. Речевая структура газетного

текста / В. И. Коньков. – СПб. : СПбГУ, 1995. – 159 с. 7. Лукьянова Т. Г. Вільні атрибутивні словосполучення як засіб об'єктивації гендерних стереотипів (на матеріалі сучасного британського газетного дискурсу) : дис. ... канд. наук : 10.02.04 / Лукьянова Тетяна Геннадіївна. – Харків, 2009. – 225 с. 8. Мартинюк А. П. Конструювання гендеру в англomовному дискурсі : [монографія] / А. П. Мартинюк. – Харків : Константа, 2004. – 292 с. 9. Сметанина С. И. Медиа-текст в системе культуры (динамические процессы в языке и стиле журналистики конца XX века) : научное издание / С. И. Сметанина. – СПб. : Изд-во Михайлова В. А., 2002. – 383 с. 10. Якуба Е. А. Социология / Е. А. Якуба. – Харьков : Константа, 1996. – 192 с.